

© 2016 Alexandria Publishing House

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Alexandria Publishing House
Str. Mihai Viteazu, Nr. 23, Suceava, 720059
alexandriapublishinghouse@gmail.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
KARNOOUIH, CLAUDE

Pentru o genealogie a globalizării: eseuri critico-filosofice ale unui sceptic în acțiune / Claude Karnoouh; trad.: Ileana Dascălu, Alexandru Vasiliu, Claudiu Gaiu, Teodora Dumitru, Emanuel Copilaș - Suceava: Alexandria Publishing House, 2016

ISBN 978-606-8793-15-3

- I. Dascălu, Ileana (trad.)
- II. Vasiliu, Alexandru (trad.)
- III. Gaiu, Claudiu (trad.)
- IV. Dumitru, Teodora
- V. Copilaș, Emanuel

316.32(100)

CLAUDE KARNOOUIH

PENTRU O GENEALOGIE A GLOBALIZĂRII

Eseuri critico-filosofice ale unui
sceptic în acțiune

Alexandria
Publishing House

Cuprins

ÎN TRE SPECIALIZARE ȘI ECLECTISM.....	7
DE LA GÂNDIRE LA ACȚIUNE ȘI ÎNAPOI SAU CÂND A SPUNE ÎNSEAMNĂ A ACȚIONA ȘI A ACȚIONA ÎNSEAMNĂ A SPUNE: EXERCII CRITICE	27
INTRODUCERE	39
1. Geografia mea metafizică	39
OCCIDENT ȘI ORIENT LA ÎNCEPUT DE MILENIU	57
2. Despre originea războiului modern	57
3. „Bunul sălbatic” și întemeierea politicii moderne. A rezistat ipoteza lui Rousseau despre societatea naturală și omul sălbatic la proba timpului?.....	72
Ca preambul, o remarcă generală etico-metodologică	73
Examinarea critică a ipotezei lui Rousseau cu privire la omul sălbatic.	76
De la socializare la contractualizare.	89
4. Câteva note incomode pe marginea unei genealogii a Globalizării.....	104
Marele salt înainte al Occidentului catolic	106
5. Cu privire la Rusia sub președinția lui Vladimir Putin: câteva note despre putere, suveranitate și război	128
6. De la modern la modernitatea (post) în Europa și câteva reflecții în jurul căderii comunismului	142
Câteva remarci despre antic și modern în loc de introducere.....	142
Note complementare privind modernitatea târzie	152
Despre modernitate și dincolo de ea în Rusia și Europa de Est	160
Comunism rus și modernism (post)	185
7. Râsul fecioarei din Tracia aplicat capitalismului postmodern sau cum impotența intelectuală devine discurs academic.....	194
Limitele acțiunii politice în postmodernism	199
Fără concluzii	203
8. Oare mai există Europa?.....	205
ARTA ÎN SECOLUL TRECUT SAU ÎNAPOI LA CLASICII GÂNDIRII CRITICE.....	225
9. Artistul, poetul, gânditorul și politicianul în secolul al XX-lea sau radicalismul angajamentului	225
Expunerea temei.....	225

Variația 1.....	230
Variația 2.....	234
Variația 3.....	244
10. Realismul socialist sau victoria burgheziei. Un eseu de interpretare a comunismului rus.....	259
Lupta de clasă sau lupta de stiluri?	265
Dictatura avangardelor	280
Proletariatul idee	288
Avangarda și proletarul	297
Despre iluzia metafizică	308
CODA: O PROFESIUNE DE CREDINȚĂ.....	315
11. Hannah Arendt sau contradicțiile pasiunii pentru adevăr	315

Între specializare și eclecticism

Puțini cititori români se vor simți în largul lor la intrarea în contact cu eseurile lui Claude Karnoouh. Avalanșa de trimiteri istorice, teoretice, politice, încărcătura de citate și de evocări, paralele neașteptate, du-te vino-ul permanent între domenii, fapte și interpretări vor deruta, dacă nu vor speria, cititorul obișnuit, antrenat doar să urmărească un fir anemic de discurs uniform. Nu numai erudiția îl va intimida, ci și dexteritatea conectărilor între domenii foarte diverse, gimnastica pe care majoritatea autorilor bine înregimentați în propria expertiză nu o practică mai niciodată. Nici experții, în majoritatea lor, nu vor fi, cred, lesne seduși de itinerarul meandric al reflecțiilor autorului francez. „În aceste texte e vorba despre... de toate!” „Se vorbește aici despre orice...” - așa ar reacționa un „specialist” pur și dur (mai ales unul cu formația academică *mainstream* în lumea anglo-saxonă sau germanică, ori, în genere, unul de cultură „științifică” standardizată) la citirea textelor lui Karnoouh. Reproșul ascuns în aparenta descriere inocentă este foarte limpede: dacă e vorba despre orice, mai poate fi vorba de ceva anume? Nu cumva, vorbind despre toate, nu mai vorbim despre absolut nimic precis?

Mărturisesc că, atunci când am primit pentru prima dată aceste texte, am fost eu însumi oarecum surprins. Se mai scrie oare așa? Literatura analitică tinde să obnubileze existența acestui continent de filiațiuni, tangențe și punți unificatoare ale cărui cotloane transpar în demersurile lui Karnoouh. M-am întrebat, între altele, și dacă există

un public (de limba română) apt să urmărească un discurs atât de caleidoscopic și de încărcat cu nuanțări (în loc de a fi încărcat de deducții și exclamații). Cine mai are răbdarea și pregătirea psihologică (ca să nu mai spun nimic de *background-ul* cultural necesar) de a însoți autorul pe o cale atât de întortocheată, cu atâtea detururi și ramificații? Cine poate urma demersul ce împletește idei filosofice, istorie, evenimente politice, opere de cultură și antropologie (iar lista e departe de a fi completă)? Nu sunt sigur nici azi că ar exista un public masiv pentru aceste incursiuni intelectuale complicate și necategori-ce logic (chiar dacă, poate, există lupi solitari dornici a urmări acest spectacol de idei).

Dar poate că nici nu este nevoie de o audiență amplă. La urma urmelor, așa cum Lucullus prânzea la Lucullus, fără a avea neapărat nevoie de comeseni, Karnoouh poate produce și totodată savura spectacolul ideatic în care se implică fără a avea nevoie de prea mulți spectatori...

Citind și recitind, am ajuns însă la concluzia că oferirea acestor materiale revistei electronice *Argumente și fapte* [argumentesifapte.ro] este o șansă, și nu o povară - din mai multe motive. Mai întâi, revista însăși își propusese să supună provocării punctele de vedere și argumentele standard de care sunt pline mass media și viața noastră publică (atât de monotone tocmai din acest motiv). De ce n-ar supune ea provocării și stilul standard al abordării problemelor? În al doilea rând, eseurile lui Claude Karnoouh pot servi ca punct de plecare pentru o foarte binevenită *Critique de la raison spécialisée* (unei *Critici a rațiunii specializate*).

În cultura română modernă, intuiția pericolelor unui anumit tip

de specializare instaurată instituțional a apărut mai demult. Oameni cu o cultură autentică și cu o rară libertate de spirit au repudiat sechestrarea mentală a unor experți în celula procedurilor standard ale unei specialități reduse la, și eternizate în, tehnicile pedante cultivate la un moment dat. Încă în anii '30 ai secolului trecut, în stilul său inconfundabil, Argetoianu decreta scurt: „specialist, adică tâmpit”. Pentru el, specialistul era doar un prizonier al ideilor primite. Critica specialistului și a specializării este mai amplă și mai convingătoare (chiar dacă satirică) la George Călinescu, ale cărui personaje (mai ales inconfundabilul Gonzalv Ionescu) depun mărturii memorabile cu privire la devierile moderne ale specializării. Dar armata în continuă creștere numerică (într-o creștere, de fapt, apocaliptică) a „experților” nu s-a lăsat deloc deranjată de încondeierile satirice ale unuia sau altuia dintre marile spirite ironice. Specializarea automatizată mintal și social, care abia își trăda pericolele acum o sută de ani, a ajuns la deplina sa maturitate teratologică și strivește, cu mecanismele sale industriale, mare parte din cultura modernă. Nenumărați experți, care sunt doar experți și nimic mai mult, împânzesc peisajul punând, la fel ca mașinăriile monstruoase ale regimentelor blindate, amprenta inconfundabilă a șenilelor pe toate domeniile de cercetare. Și, la fel ca șenilatele, lasă prea puțină viață în urma lor, pe terenul brăzdat, terasat și secăt de fierăraia caracteristică cu care acționează orgiastic industriile intelectuale ale specialităților.

Pentru a adăuga măcar o notă de subsol cu valoare de avertisment la acest aflus discursiv de neoprit, este, cred, indispensabil să ne oprim periodic pentru o clipă și să revedem critic binefacerile, dar și tumorile produse de specializare, alături de riscurile dar și atuurile eclectismu-

Iui. Cum Claude Karnoouh își mărturisește spontan eclecticismul, apariția eseurilor sale din prezentul volum oferă un fericit prilej pentru o atare reflecție. Ce ne oferă eclecticismul? Care sunt avantajele sale, în raport cu sobra și deseori monotona cantonare în stricta specializare? Vrând-nevrând, bilanțul lucid al contrastelor dintre cele două strategii intelectuale va dobândi și valențe de pledoarie pentru eclecticism, chiar dacă nu va degenera niciodată într-o lapidare a specializării.

În epoca noastră, industrializarea - masificare sistematică și serializare omogenizatoare a producției, automatizare a creației - a ieșit de mult din granițele stricte ale economiei pentru a invada toate domeniile existenței sociale. Produsele de serie nu ies numai din fabrici, ci și din facultăți, din instituții culturale, din centre de cercetare. Se produc în serie nu numai mărfurile necesare vieții biologice și activităților fizice, ci și profiluri intelectuale, opere și spectacole. Apar pe bandă rulantă specialiști și lucrări de specialitate, așa cum apar și hamburgerii din liniile tehnologice de procesare a cărnii. Monotonia producției masificate și standardizate are, în toate domeniile, aceleași efecte: operele și textele se aseamănă iar specialiștii par modelați de aceeași mână magisterială, așa cum toți hamburgerii seamănă între ei și au același gust. Dar nu există oare diversitate? Cum să nu: numai că diversitatea este ea însăși uniformizată - ni se servesc serii uniforme, previzibile, de varietăți standardizate. Produse conform unor rețete tehnice de preparare, profilurile mentale, prestațiile intelectuale, creația culturală se pulverizează în diversități monotone de produse felurite în mod mecanic.

Industrializarea demersului intelectual nu este lipsită de beneficii. Superficialitatea, înclinația spre facil, improvizatiile și impostura sunt

mai ușor de detectat în penitenciarul specialității: la fel ca în orice spațiu închis, reglementat sălbatic, în claustrarea specialității orice deviere sare în ochi și poate fi prompt sancționată. Universul carceral al standardizării de specialitate pietrifică și eternizează exemplaritățile, iar în galeria lor super-ordonată orice abatere cade imediat în linia de miră a privirii critice. Falsurile ieftine sunt mult mai vulnerabile în fața corpului de control bine instruit al experților și mai ușor detectabile în raza reflectorului alimentat de regulamentul de ordine interioară a specialității. Pentru un bun antrenament specific, însușirea figurilor impuse ale specializării este indispensabilă.

Pe de altă parte însă, penitenciarul specializării devine adăpost ideal pentru cei mai primitivi gardieni ai protocolului mecanizat al acestor figuri obligatorii, pentru oamenii care nu au decât vocația disciplinei. Așa cum batalioanele disciplinare ascund cei mai brutali executați ai regulamentelor, instructorii fanatici, brutele scrupuloase față de ordinul standard, specializările adăpostesc cei mai slugarnici imitatori ai protoalelor fixate. Oamenii fără idei și fără imaginație se pot perfect încadra în ritualurile specialității, pot repeta la infinit figurile impuse și sacralizate regulamentar, agonisindu-și trudnic dar impecabil o imagine de expert infailibil. Pentru ochiul extern, gardianul protocolului de specialitate este „adevăratul cunoscător”, deținătorul ireproșabil al tuturor secretelor de ordine interioară și arbitru necrușător al tuturor abaterilor de la protocol. *Cine nu are nimic personal de spus poate spune totdeauna ceva incontestabil din regulamentul de ordine interioară al specialității.* De câte ori n-am asistat la această scenă: când cercetătorul dedicat avansează o propunere, gardienii specializării reacționează scandalizați... „bine, dar asta contrazice cutare

prevedere binecunoscută din regulament"! Nimic mai comod decât supravegherea fanatică a etichetei specializării: nu trebuie decât să cunoști pe dinafară traseele obligatorii și să exclami revoltat la orice abatere de itinerar.

Iar ceea ce este deprimant e ușurința cu care devine azi cineva „specialist”. Odinioară, când specialiștii se dezvoltau „artizanal”, trebuia să dobândești respectul unei mici comunități de cărturari răspândite în toată Europa, spirite libere care nu cedau automatismelor de gândire și care urmăreau valoarea intrinsecă. Azi, procedurile s-au simplificat. Nu trebuie decât să produci serial texte monotone tematice pentru a fi, aproape automat, șampilat drept specialist. Scrie cinci cărți pe teme aristotelice, și vei fi cu siguranță uns drept „specialist în Aristotel”. Variațiunile pe aceeași temă, în cel mai fericit caz asezonate cu mici constatări banale, la îndemâna oricui, sunt cu precădere utile în această direcție: oamenii care se frământă cu adevărat, care se luptă cu enigmaticele, nu vor avea nici măcar timpul de a urmări sintezele și comentariile „specialistului” protocolar, nici nu își vor consuma energia pentru a contabiliza prevalența banalităților. Drept consecință, autorul serial va tropăi nestingherit prin galeria ideilor moarte, înveșmântat în uniforma marelui „expert”. Cu trecerea anilor, după câteva decenii, anemia ideatică va ieși la iveală, și autorul serial va fi desigur uitat. Dar pentru contemporanii ne(in)formați, pasul ritmic al gardienilor ideilor primite va îmbrăca aparența marelui ritual intelectual, și va fi urmărit cu respect, cu sfială.

Majoritatea „specialiștilor” nu produc, de fapt, decât specializare, așa cum paznicii dintr-o expoziție nu fac decât să conserve exponatele, atrăgând eventual atenția vizitatorilor neinformați asupra unui sau

altui amănunt de mult reliefat. „Specialiștii” care apără specialitatea sunt cartografi de serviciu, ocupați să redeseneze la infinit aceeași așezare pe teren, surprinsă pentru prima dată de pionierii domeniului. Ei punctează un detaliu minor, adaugă o nuanță cromatică, îndreaptă o linie minusculă, și transmit harta (în linii mari) exact așa cum au preluat-o de la antecesori. Nu e numai comod, e și foarte sigur: a fi „specialist” reglementar este „on the safe side”. Nu riști nimic, oricine ar cuteza să pună în discuție harta redesenată de tine va trebui să se confrunte cu o întreagă tradiție, cu o veritabilă pleiadă de experți, să intre în conflict cu nenumărate opinii convergente. Prea puțini o fac, pentru că presupune costuri impresionante. Eforturile lor solitare par derizorii în fața zidului ermetic al opiniilor consacrate pe care tu, „specialist” disciplinat, îl păzești cu scrupulozitate. Fiecare obstacol pe care promotorul unei opinii originale îl înfruntă pare să-i reducă acestuia energia penetrantă, și, în schimb, să consolideze blindajul ideilor consacrate ale domeniului. Așadar, fiecare tentativă de inovație îl consumă pe promotor, adăugând încă un strat consolidant, încă o doză de respect, la fortificațiile specialității pe care tu le păzești cu fidelitate. Altfel spus, orice efort novator îl compromite puțin pe autor, îngroșând autoritatea hieratică a celui mai umil și mai servil paznic al „specialității” consacrate. „Specialiștii” schimbă priviri complice, ironice, care spun „dar noi știm prea bine că nu poate fi așa cum pretinde acest nonconformist”; auditoriul ia această siguranță de sine ironică drept sentință definitivă, sustrasă revizuirii – îndrăznețul a fost condamnat, completul de judecată al „experților” își păstrează sau amplifică intangibilitatea. Respectul laicilor, al publicului larg, este răsplata continuă a „specialistului” ce supraveghează respectarea regulamen-

tului de ordine interioară al domeniului, iar privirea neîncrezătoare și suspiciunea sunt partea ce îi revine inițiatorului ce cutează să pună în discuție normele și standardele din regulament. De aceea mediocritățile și iobagii ideilor primite își găsesc un permanent și primitiv refugiu în carcerile specialității.

Este însă vreo legătură fatidică între specializare și mediocritate? Nu, desigur. Specializarea, ca atare, luată în sine, nu implică mediocritate, lipsă de idei sau de originalitate. Teoretic, disocierea între valoare și non-valoare se poate face în fiecare specialitate. În principiu, elita specialiștilor poate selecta valorile autentice și bara ascensiunea nulităților bine „specializate”. Dar ceea ce e posibil în principiu devine greu sau imposibil de realizat în epoca masificării, deoarece aceasta impune costuri foarte mari procesului de selecție. Ceea ce e posibil teoretic, devine practic (aproape) irealizabil din cauza costurilor. Când numărul noilor „specialiști” este (rezonabil de) mic, câțiva experți autentici, de elită, pot oarecum lesne tria printre ei valorile reale: nici timpul cerut, nici energia necesară nu este exagerat de mare. Când dimensiunile noilor promoții de experți sunt uriașe, procesul trierii devine însă costisitor și repugnant pentru adevărații experți. Cei care pun întrebarea retorică „de ce oare nu s-ar putea bloca ofensiva mediocrității prin selectarea atentă a valorilor, în rândurile promoțiilor de noi specialiști”, neglijează un fapt fundamental: selecția presupune cheltuială de timp și energie, iar dacă masa materialului de selectat este mare, costurile implicate devin prohibitive. Prin forța lucrurilor, numărul candidaților de examinat este (în urma masificării) foarte mare, iar acela al evaluatorilor competenți (specialiști autentici, experți cu personalitate, oameni de valoare) este mic. Acești evaluatori

nu își pot dedica întreaga activitate sesiunilor de evaluare și selecție, iar costurile care ar fi necesare (dacă ei ar trebui răsplătiți pentru sacrificiul de a se dedica cu totul acestui scop) nu are nimeni interesul să le achite. Drept urmare, echipele de evaluatori (în epoca masificării producției de specialiști) trebuie ele însele amplificate, masificate: *după masificarea producției (de competențe, de intelectuali, de experți, de texte specializate), se impune masificarea evaluării și a selecției lor.* Aceasta, la rândul ei, va însemna însă pătrunderea mediocrității în rândurile echipelor de evaluare: masificarea selecției va necesita atragerea multora în clubul (anterior restrâns și select) al celor care operează selecțiile – inevitabil, mediocritățile se vor alătura valorilor autentice și vor inunda instituțiile de evaluare. Evaluarea promoțiilor de specialiști (în care predomină mediocritatea) devine apanajul unor echipe sau instituții inundate de evaluatori mediocri. Astfel, masificarea va atrage după sine extinderea sferei mediocrității din câmpul *producției* de specialiști în câmpul *evaluării* specialiștilor: nu numai printre contributori va prevala mediocritatea și pseudo-competența, ci și printre evaluatori. Ia naștere astfel cercul vicios al prevalenței pseudo-valorilor: producția de masă a „specialiștilor” comandă evaluarea masificată a competențelor, iar prevalența mediocrității în rândurile promoțiilor de „specialiști” atrage după ea prevalența mediocrității în rândurile evaluatorilor, ceea ce garantează amplificarea și mai dramatică a producției de mediocrități „specializate” (care, desigur, în etapa următoare, va amplifica și mai grav prevalența mediocrităților în evaluare...) și așa mai departe la infinit. Precumpănirea mediocrității, în era masificării, nu mai poate fi oprită... „specialitatea” devine imperiul mediocrităților în marș victorios. Calitatea de „specialist”